

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/131316>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-05 and may be subject to change.

Economisch recht en intellectuele eigendom

Mr. R. Feunekes, prof.mr. A.A. Quaedvlieg

WETGEVING

Het aantal dwingendrechtelijke Europese voorschriften ten aanzien van assurantietussenpersonen is zeer beperkt. Alleen richtlijn 77/92 EEG bevat dwingendrechtelijke voorschriften om het vrije verkeer inzake dienstverlening door assurantietussenpersonen te vergemakkelijken. Uitdrukkelijk geldt daarbij dat het de Lid-Staten niet verboden is om al dan niet specifieke bepalingen vast te stellen betreffende de toegang tot en de uitoefening van bemiddelingswerkzaamheden. Het gevolg hiervan is dat er binnen de EG een veelheid van regelgeving bestaat die de uitoefening van het bemiddelingsbedrijf bemoeilijkt. Uit dat oogpunt is een Europese richtlijn betreffende verzekeringsbemiddeling vastgesteld (richtlijn van 9 december 2002, nr. 2002/92/EG, (*PbEG* L 9). De inwerkingtreding van de richtlijn is bepaald op 15 januari 2005. Het doel van de nieuwe richtlijn is het vaststellen van een kader waarin een grote mate van vakbekwaamheid en competentie van assurantietussenpersonen wordt gegarandeerd en tevens een hoge mate van bescherming van de belangen van de verzekeringsnemers. De drie

belangrijkste uitgangspunten daarbij zijn:

1. Verzekerings- en herverzekeringstussenpersonen moeten geregistreerd zijn bij de bevoegde instantie van de Lid-Staat waar zij hun woonplaats of hoofdkantoor hebben. Registratie mag slechts plaatsvinden op basis van strenge minimum vereisten inzake bekwaamheid, betrouwbaarheid, dekking tegen beroepsaansprakelijkheid en financiële draagkracht;
2. Ingeschreven verzekerings- en herverzekeringstussenpersonen kunnen hun werkzaamheden in het kader van de vrije vestiging of de vrije dienstverrichting overal in de Gemeenschap uitoefenen op voorwaarde dat tussen de bevoegde autoriteiten de vereiste kennisgevingprocedure is gevolgd;
3. Verzekerings- en herverzekeringstussenpersonen moeten de in de richtlijn opgenomen minimum vereisten inzake informatieverstrekking aan hun klanten naleven.

De in sub 3 genoemde minimum vereisten inzake de informatieverstrekking, worden uitgewerkt in de artikelen 12 en 13. Artikel 12 luidt:

1. (...);
2. Wanneer de verzekeringstussenpersoon de klant meedeelt dat hij adviseert op grond van een objectieve analyse, is hij verplicht zijn advies te baseren op een analyse van een toereikend aantal op de markt verkrijgbare verzekeringsovereenkomsten, zodat hij overeenkomstig professionele criteria in staat is de verzekeringsovereenkomst aan te bevelen die aan de behoeften van de klant voldoet;
3. Voorafgaand aan de sluiting van een verzekeringsovereenkomst precificeert de verzekeringstussenpersoon, in het bijzonder rekening houdend met de door de klant verstrekte informatie, tenminste de verlangens en behoeften van deze klant alsmede de elementen waarop zijn advies over een bepaald verzekeringsproduct is gebaseerd. Deze preciseringen variëren naar gelang van de ingewikkeldheidsgraad van de aangeboden verzekeringsovereenkomst.

Krachtens artikel 12 lid 2 dient een tussenpersoon zijn advies te baseren op een analyse van een toereikend aantal op de markt verkrijgbare verzekeringsovereenkomsten. Onduidelijk is wat het criterium *toereikend aantal* is. Het lijkt dat de tussenpersoon aan de klant in ieder geval duidelijk zal moeten maken over welke gegevens hij beschikt en waarop hij zijn advies baseert. In de richtlijn staat de kern van het advies dat een tussenpersoon dient te verstrekken in artikel 12 lid 3. De richtlijn legt aan de tussenpersoon de verplichting op om voorafgaand aan de sluiting van een verzekeringsovereenkomst, rekening houdend met de door de klant verstrekte informatie, de verlangens en de behoefte van de klant alsmede de elementen waarop zijn advies is gebaseerd, te preciseren. Op grond hiervan dient een tussenpersoon vast te leggen wat de (verzekerings)behoeften van de klant zijn en op basis hiervan te adviseren. Een tussenpersoon die hieraan niet, of onvoldoende voldoet, voldoet niet aan de zorgplicht zoals

deze omschreven is in artikel 7:401 BW of aan de in artikel 7:403 lid 2 BW gestelde verantwoordingsplicht en kan op grond daarvan wegens wanprestatie worden aangesproken.

De richtlijn dient in het Nederlandse recht geïmplementeerd te worden. Met het oog hierop is in februari 2003 een eerste voorstel voor de Wet op de Financiële Dienstverlening (WFD) verschenen. De WFD dient de opvolger te zijn van zowel de Wet op het Consumentenkrediet, als van de Wet Assurantiebemiddelingsbedrijf. De WFD heeft alleen betrekking op financiële diensten voor consumenten. Dit is een beperking van de reikwijdte die afbreuk doet aan de richtlijn. De wet is niet van toepassing op financiële diensten die niet worden verricht in de uitoefening van een beroep of bedrijf. Zodra een financiële dienst dus beroepsmatig wordt verricht, is de wet van toepassing. Verder worden effectenbedrijven, vermogensbeheerders en effectenbemiddelaars vooralsnog buiten de wet gelaten. Zij komen in een later stadium wel onder dit wettelijk regime te vallen.

Nieuw reprerecht hecht aan oud geld

Als er één onderwerp in het auteursrecht is dat iedere burger raakt, is het het recht om papieren kopietjes te maken, het *reprerecht*.

De in mei 1992 in beweging gezette evolutie naar een nieuw reprerecht, die op 28 maart vorig jaar met succes werd bekroond met het vaststellen van de nieuwe wet (*Stb.* 2002, 186), heeft nu ook de praktijk bereikt door per 1 februari 2003 in werking te treden (*Stb.* 2003, 21)! Een olifanten-draagtijd dus. Betekent meer dan 10 jaar wetgevend gezwoeg dat er een omwenteling van historische omvang bewerkstelligd is? Welnee, althans juridisch niet. Die tijd was gewoon nodig om te bereiken dat het bedrijfsleven een verplichting die onder de oude wet al bestond, zou gaan naleven. Na veel gekreun en gekjammer is het nu zover. Niet alleen overheidsinstellingen en particulieren, maar ook bedrijven gaan nu een kopieervergoeding betalen, en wel ter hoogte van – ook de bedragen van de pre-euro-economie worden door deze regeling bestendigd – een *dubbeltje* (Euro 0,045) dan wel, voor niet-wetenschappelijke onderwijsinstellingen, een halve *stuiver* (Euro 0,011).

RECHTSPRAAK

Auteursrecht

Mark Bakker liep blauwtje bij Barbie

Harry Wassenaar, zaak doende onder de naam Accordo, ontwierp een TV-format en een programmavoorstel *Marco's Classic Show*, bedoeld als podium voor opkomend zangtalent. Het format

beoogde onder meer Mark Bakker als presentator – niet dat dat verder voor de zaak van belang is. Wel van belang is het volgende.

De TROS wijst het format af – helaas, geldgrek – maar zendt in 1998 opeens wel een soortgelijk programma uit: ‘Una Voce Particolare’. Accordo meent dat *Una Voce Particolare* een auteursrechtinbreuk is op zijn format. Het Hof in Amsterdam deelt die mening niet: er is volgens het Hof geen sprake van verveelvoudiging, noch van het format noch van het programmavoorstel.

Accordo stelt in cassatie dat het Hof van de TROS het bewijs had moeten eisen dat de TROS niet aan zijn format of voorstel ontleend had. Dat wijst de HR af. Die beslissing lijkt volstrekt logisch: zelfs als de TROS ontleend zou hebben, wat is de auteursrechtelijke relevantie daarvan als van te voren al vaststaat dat er toch niet *voldoende* ontleend is om auteursrechtinbreuk aan te nemen?

Toch kwam de stelling van Accordo niet helemaal uit het niets, en nu komt Barbie op de propen. In HR 21 februari 1992, *NJ* 1993, 164, m.nt. Spoor, *Barbie/Sindy* had de Hoge Raad namelijk een draconische, volgens Grosheide (terecht, m.i.) zelfs *diabolische* bewijslastomkering op de inbreukmaker gelegd: het is niet eiser die moet bewijzen dat er ontleend is, doch het ‘wordt niet uitgesloten’ dat tegen de inbreukvordering ‘het met een beroep op bijzondere omstandigheden gemotiveerde verweer kan worden gevoerd dat, ondanks de overeenstemming met het werk waarop eiser auteursrecht heeft, sprake is van een zelfstandige schepping die niet de vrucht is van ontlening, ook niet van onbewuste ontlening.’ Hoe *bewijs* je in een gemotiveerd verweer dat niet sprake kan zijn van onbewuste ontlening? Ga er maar aan staan.

Gelukkig opent A-G Verkade in een bijzonder lezenswaardige conclusie (die zowel in *AMI* 2003, 17 e.v. als *IER* 2003, p. 95 e.v. vrijwel integraal is overgenomen) een elegante uitweg voor het hoogste rechtscollege. Die wat brute omkering van de bewijslast, stelt de A-G, wordt door Barbie alleen voorgeschreven als *een bepaalde mate van overeenstemming* – te weten, een mate van overeenstemming die inbreuk oplevert – al vast staat. En aangezien van die *bepaalde mate van overeenstemming* tussen Accordo’s oorspronkelijke format en *Una Voce Particolare* nu juist, zoals het Hof al had vastgesteld, géén sprake was, kon Accordo dus ook geen beroep doen op de bewijslastomkering. Barbie blijkt dus niet de bondgenote van *Marco’s Classic Show* maar eerder de *femme fatale* die tot een vruchteloos cassatieberoep inspireerde.

Ook dan blijft het Barbie-criterium echter een vrijwel onvervulbare opgave. Een zo streng criterium is alleen maar op zijn plaats in gevallen van echte piraterij, maar als de zaak genuanceerder ligt

is ook een genuanceerder bewijslastverdeling op zijn plaats, die minder eenzijdig in het voordeel van de auteursrechthebbende is. Het consequente verzet van Grosheide tegen de Barbie-regel (zie *Informatierecht AMI* 1993, p. 30; *IER* 2003, pp. 101-102) verdient bijval. Ook Cohen Jehoram meende in zijn noot bij Barbie in dit blad (1993, i.h.b. p. 302) dat de Hoge Raad ver gaat met de bewijslast die hij op gedaagde legt. Spoor daarentegen liet zich in *NJ* 1993, 164 relativerender uit. Zoals Spoor in evengenoemde NJ-noot opmerkt, lijkt de Hoge Raad zich in *Barbie/Sindy* te hebben laten inspireren door het handboek van Gerbrandy (*Kort Commentaar op de Auteurswet 1912*, p. 320 e.v.). Gerbrandy maakt zich daar – terecht – sterk om de mogelijkheid van onbewuste ontlening aan te nemen, maar lijkt anderzijds aangaande de mogelijkheid van tegenbewijs toch wat minder restrictief dan de door de HR gekozen formulering.

Pres. Rechtbank Arnhem, 27 januari 2003

De President van de Rechtbank Arnhem heeft in kort geding bepaald dat het Britse wedkantoor Ladbroke’s zijn internationale website af moet sluiten voor Nederlandse deelnemers. De President is tot dit verbod overgegaan omdat Ladbroke’s geen Nederlandse vergunning heeft voor lotto’s, weddenschappen en andere kansspelen. Het kort geding tegen Ladbroke’s was aangespannen door de Stichting De Nationale Sporttotalisator (verder: de Lotto), omdat er sprake zou zijn van een oneerlijke concurrentie aangezien de Lotto wel een Nederlandse vergunning heeft en daardoor aan allerlei voorschriften moet voldoen. Eén van die voorschriften is dat de Lotto een groot deel van haar opbrengsten moet besteden aan goede doelen. Volgens de President moet ook een buitenlandse aanbieder van kansspelen in Nederland beschikken over een Nederlandse vergunning op grond van de Wet op de Kansspelen, aangezien het zonder vergunning aanbieden van kansspelen in Nederland aan Nederlanders een substantiële voorsprong op de Lotto verschaft. Aangezien Ladbroke’s een vennootschap naar buitenlands recht is, moest worden vastgesteld welk recht van toepassing is op de vermeende onrechtmatige gedraging van Ladbroke’s. Deze vraag dient aan de hand van algemene regels van het Nederlandse IPR te worden beantwoord. Dit IPR, welk recht gecodificeerd is in de op 1 juni 2001 in werking getreden Wet Conflictenrecht Onrechtmatige Daad (WCOD), kent geen speciale geschreven of ongeschreven verwijzingsregels voor de aan het internet gerelateerde onrechtmatige daad. De hoofdregel in het Nederlandse IPR is dat vorderingen uit onrechtmatige daad in beginsel worden beheerst door het recht van het land waar de

onrechtmatige daad heeft plaatsgevonden (art. 3 lid 1 WCOD). Als zodanig geldt het land waar de onrechtmatige daad schadelijk uitwerkt. Op grond hiervan is in casu Nederlands recht van toepassing. Ten gevolge van de uitspraak is het Ladbroses verboden om zijn kansspelen op internet aan te bieden via een website met een Nederlands adres (.nl), op straffe van een dwangsom van € 10.000 per dag. Ook dient Ladbroses zijn internationale site (.com) ontoegankelijk te maken voor Nederlandse deelnemers, zoals ook geldt voor Amerikaanse deelnemers. Ook hier geldt een dwangsom van € 10.000 per dag.

President rechtbank Utrecht, 27 februari 2003

Deze zaak is vergelijkbaar met de hierboven aangehaalde zaak. Hier betrof het de vordering van Holland Casino tegen Paramount Holding en Universal Amusement. Deze laatst genoemden bieden via internet kansspelen aan in Nederland, waaronder Blackjack, Roulette en Poker. In tegenstelling tot Holland Casino, beschikken Paramount en Universal niet over een vergunning om deze kansspelen aan te bieden. Onder aanhaling van dezelfde overwegingen als in de bovenstaande zaak, stelt de President vast dat Paramount en Universal onrechtmatig handelen en dienen zij het aanbieden van kansspelen aan Nederlanders die Holland Casino ook aanbiedt onmogelijk te maken, op straffe van een dwangsom van € 10.000 per dag.

Rechtbank 's-Gravenhage, 21 maart 2003

Deze zaak betreft de vordering van De Staat der Nederlanden om de Nederlandse Spoorwegen te verbieden haar tarieven in 2003 te verhogen, zolang in de bodemprocedure hierover niet is beslist. In het kort gaat het om het volgende. Tussen De Staat en de NS bestaat een overeenkomst inzake een prestatiecontract voor het hoofdrailnet over de periode 2001-2010. In een nadere uitwerking van deze overeenkomst is tussen partijen een Overgangscontract II (OC II) gesloten. Artikel 22 OC II betreft de prijsregulering en luidt dat de NS volledige tariefvrijheid heeft behoudens de beperkende reguleringsafspraken. Deze reguleringsafspraken zijn in het bijzonder gericht op de reizigers zonder alternatief (Captive reizigers). De NS heeft, vanwege de zeer slechte kwaliteit van dienstverlening en na advies van consumentenorganisaties, besloten om de tarieven in 2002 niet te verhogen. Hierop komt de NS terug met het voorstel om de tarieven op 31 december 2002, om 23.55 uur te verhogen. Daarnaast geeft de NS aan dat op 1 juli 2003 de tarieven nogmaals verhoogd zullen worden. Hiertegen richt zich de vordering van De Staat, waarbij De Staat stelt dat formeel de NS in haar

recht staat, immers zij mag conform afspraak per jaar een tariefwijziging doorvoeren, maar desalniettemin in strijd handelt naar de letter van artikel 22 OC II. De Staat stelt zich daarbij op het standpunt dat een tariefwijziging op 31 december 2002 om 23.55 uur, te beschouwen is als een wijziging die heeft te gelden voor 2003, mede gezien het feit dat de NS had aangekondigd in 2002 geen tariefwijziging te zullen doorvoeren. De rechter overweegt dat de toezegging om de tarieven in 2002 niet te verhogen vooral de gevoegde partijen in het geding betreft, waaronder de Consumentenbond en Rover. Deze partijen mogen de NS aan haar toezegging houden. Op grond hiervan verbiedt de rechter de NS om haar tarieven in 2003 te verhogen zolang daarover in de bodemprocedure niet is beslist.

Uitspraken NMa

Besluit d-g NMa, nummer 3234-11, Frentrop/Connexion: belanghebbende in de zin van artikel 1:2 Algemene wet bestuursrecht (Awb).

In deze zaak gaat het om het volgende. De heer Frentrop dient in 2002 een klacht in bij de NMa over het feit dat vervoermaatschappij Connexion het tarief voor vervoer per bus op de lijn Breda-Antwerpen v.v. per oktober 2002 heeft verhoogd van € 8 naar € 16. De zoon van Frentrop volgt een opleiding in Antwerpen waardoor hij dagelijks gebruik moet maken van de buslijn. Thans betaalt Frentrop € 360 per maand aan vervoerskosten. Hij vreest dat, gelet op deze hoge kosten, zijn zoon de studie in Antwerpen zal moeten staken indien de kosten zo hoog blijven. In het NMa-besluit van 3 december 2002 is de klacht van Frentrop afgewezen, aangezien op het eerste gezicht niet aannemelijk was dat Connexion misbruik maakt van een economische machtspositie (art. 24 Mw) in de vorm van excessief hoge tarieven. Frentrop acht zich een belanghebbende bij dit besluit en maakt hiertegen bezwaar. Ingevolge artikel 7:1, samen met artikel 8:1 Awb, kan een belanghebbende bezwaar maken tegen een besluit. Onder een belanghebbende wordt ingevolge artikel 1:2 lid 1 van de Awb verstaan: degene wiens belang rechtstreeks bij een besluit is betrokken. Om te kunnen worden aangemerkt als belanghebbende dient volgens vaste jurisprudentie sprake te zijn van een objectief bepaalbaar, eigen en voldoende actueel belang. Wil een belang worden aangemerkt als persoonlijk, dan dient het zodanig te zijn dat de betrokkene zich daarmee in rechtens relevante mate onderscheidt van belangen van andere betrokkenen, vgl. de MvT bij artikel 1:2 Awb. Het feit dat iemand enig belang heeft, is derhalve onvoldoende om beschouwd te worden als

belanghebbende in de zin van artikel 1:2 lid 1 Awb. De d-g NMa overweegt dat het referentiekader in de onderhavige zaak gevormd wordt door degenen die voor het gebruik van de busdienst van Connexxion op de lijn Breda-Antwerpen v.v. moeten betalen. Dat is een onbepaalde groep van personen aangezien in beginsel een ieder van die busdienst gebruik kan maken. Frentrop onderscheidt zich niet in rechtens relevante mate van anderen uit die groep en kan derhalve reeds hierom niet worden beschouwd als belanghebbende in de zin van artikel 1:2 Awb. Het bezwaar van Frentrop wordt niet ontvankelijk verklaard.

Besluit d-g NMa, nummer 2658-344, Mobiele operators: Overtreding van artikel 6 Mw, boete op grond van artikel 56 Mw van in totaal € 88.000.000

Vijf in Nederland werkzame operators, te weten Ben, Dutchtone, KPN Mobile, Vodafone en O2, (tezamen de enige ondernemingen in Nederland die een eigen mobiel netwerk beheren en exploiteren) hebben zich schuldig gemaakt aan het overtreden van artikel 6 Mw, aangezien zij door middel van een overeenkomst, dan wel door middel van een onderling afgestemde feitelijke gedraging, de aanpassingen voor dealervergoedingen hebben geregeld, waardoor de concurrentie op de Nederlandse markt ernstig belemmerd is. Alle vijf de operators hebben ten gevolge van de gezamenlijke afspraak tussen 1 augustus 2001 en begin september 2001 de standaardvergoedingen aan dealers voor het afsluiten van mobiele telefoonabonnementen verlaagd. Aangezien de handelingen tot doel hebben, door een coördinatie van prijsbeleid en andere contractuele voorwaarden, de mededinging te beperken, moet worden geoordeeld dat het hier verboden handelingen in de zin van artikel 6 Mw betreft, of in de woorden van de d-g NMa: een zeer ernstige overtreding van artikel 6 Mw zijn. Ten gevolge hiervan zijn de volgende boetes opgelegd: Ben € 15.200.000, Dutchtone € 11.500.000, KPN Mobile € 31.300.000, O2 € 6.000.000 en Vodafone € 24.000.000.

Beschikking d-g NMa, nummer 2269/326, 'Garnalen'.

Door de d-g NMa aangewezen ambtenaren hebben een onderzoek als bedoeld in artikel 1 lid 1, aanhef en onder k Mw verricht naar mogelijke overtreding van artikel 6 lid 1 Mw en artikel 81 EG in de garnalensector door Nederlandse, Duitse en Deense producentenorganisaties en Nederlandse groothandelaren die zijn verenigd in de vereniging van groothandelaren Vebega. Op basis van de onderzochte feiten wordt geconstateerd dat sinds november 1997 afspraken zijn

gemaakt met betrekking tot vangstbeperking en minimumprijzen voor Noordzeegarnalen, die ertoe strekken de mededinging te beperken en de handel tussen Nederland, Duitsland en Denemarken te beïnvloeden. Ten aanzien van de Noordzeegarnaal wordt vastgesteld dat zij niet vervangbaar is door andere producten en dus beschouwd moet worden als een product dat op grond van haar kenmerken bijzonder geschikt is om in een constante behoefte te voorzien. De NMa stelt vast dat afspraken die tot doel hebben de mededinging te beperken, naar hun aard tot de meest ernstige overtredingen van de mededingingsregels behoren. In totaal wordt een boete opgelegd van € 13.781.000.

Marktscaan cd-sector, 1 april 2003

Bij brief van 20 juni 2002 verzocht de Minister van Financiën de Minister van Economische zaken om de NMa te vragen een sectorscaan van de cd sector in overweging te nemen. Aanleiding hiervoor waren onderzoeken van de Consumentenbond en het Centraal Bureau voor de Statistiek die indiceren dat de cd-prijzen over de periode 2001-januari 2002 bovengemiddeld zouden zijn gestegen. Uit het onderzoek kwam onder andere naar voren dat de relatief hoge consumentenprijzen grotendeels verklaard kunnen worden door de volgende vier kenmerken van de cd-sector in Nederland:

a het grote aantal verkooppunten in Nederland. Hierdoor ontstaan er hogere distributiekosten, hetgeen hogere kapitaallasten en dus hogere kosten tot gevolg heeft. Dit wordt doorberekend in de consumentenprijs;

b het grote aandeel cd-speciaalzaken in het totale afzetkanaal. Deze zaken hebben in de regel slechts één hoofdactiviteit. Dat betekent dat alle kosten die worden gemaakt, via de cd-verkoop moeten worden terugverdiend;

c het lage aandeel van het genre nationale pop in het totaal aantal verkochte cd's. Het genre nationale pop is over het algemeen goedkoper dan andere genres;

d de kleine omvang van de Nederlandse markt. Ervan uitgaande dat de totale kosten voor bestelsystemen en reclame niet evenredig lager zijn dan in grotere landen, moeten in deze markt, deze kosten over minder cd's worden verdeeld.

De uitkomst van het onderzoek levert op dat de consumentenverkoopprijzen in Nederland relatief hoog zijn ten opzichte van andere landen. Echter, er bestaat een aanzienlijke spreiding in de verkoopprijzen (een marge van € 14 op een gemiddelde prijs van € 21). Deze spreiding geeft de NMa geen aanleiding te veronderstellen dat er op nationaal niveau sprake is van prijsafspraken tussen detailhandelaren.

LITERATUUR

- C.T. Dekker, *Nederlands mededingingsprocesrecht*. Mededingingsmonografieën deel 7. Kluwer, Deventer 2002, ISBN 90-268-3878-6;
- P. Glazener, R.G.J. de Haan, F.L. Pierik en S.J.H. Evans, *Kroniek mededingingsrecht 2001/2*, *SEW* 2002, pp. 279-294;
- L. Ritter, De recente toepassing van de EG-mededingingsregels door de Europese Commissie: moderner, efficiënter, transparanter?, *SEW* 2002, pp. 355-268;
- J. Luijendijk, J.W. van de Gronden en S. Belhaj, 'Kroniek Nederlands economische wetgeving', *SEW* 2002, pp. 457-475;
- P. Glazener, A.S. Bijleveld, S.J.H. Evans en F.L. Pierik, 'Kroniek mededingingsrecht 2002/1', *SEW* 2003, pp. 57-65;
- E. Lourens, *Overheidsopdrachtgevers voor en na de parlementaire enquête*, EIB-publicatie 2003, ISSN 0922-4483;
- J.E. Appeldoorn en G.T. Davies, *Vier vrijheden: een inleiding tot het recht van de Europese interne markt*. Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2003, ISBN 90-5454-260-8. ❀